

Restorativna pravda u krivičnopravnom sistemu

DANICA VASILJEVIĆ-PRODANOVIĆ*

Pozicioniranje restorativne pravde unutar krivičnog pravosuđa je jedno od aktuelnih pitanja koje zaokuplja pažnju teoretičara i praktičara koji se bave ovom materijom. Tokom poslednjih decenija procesi restorativne pravde su pretežno korišćeni u oblasti maloletničkog pravosuđa u slučajevima lakših krivičnih dela koje vrše maloletnici. Brojna zakonodavstva u Evropi, SAD, Kanadi, Australiji imaju krivičnopravne propise koji sadrže odredbe o primeni restorativnih procesa u svrhu skretanja krivičnog postupka. Novije inicijative otvaraju mogućnost primene postupaka restorativne pravde i u slučajevima težih krivičnih dela odraslih učinilaca. U ovom tekstu dat je pregled teorijskih razmatranja i praktičnih pitanja o zadacima i domašajima restorativne pravde u krivičnom pravosuđu, što bi moglo poslužiti za sagledavanje mogućnosti razvoja i primene restorativnih postupaka u domaćem krivičnom zakonodavstvu.

Ključne reči: restorativna pravda, krivično pravosuđe.

Uvod

Ako posmatramo različite forme restorativne pravde može se zaključiti da njenu suštinu čini slobodan dogovor strana koje su uključene u proces. Ovaj demokratski, ili kako kaže Braithwaite (2002) „republikanski“ element restorativne pravde, odražava činjenicu da je svaki restorativni postupak jedinstven kao što je jedinstveno svako krivično delo i učesnici u restorativnom postupku. To znači da se „restorativna pravda uvek iznova kreira kada se učesnici okupe da razmatraju pitanja u vezi krivičnog dela i njegovih posledica... Ne postoje zapakovane uloge, postupci i rešenja koja se mogu samo skinuti

---

* Mr Danica Vasiljević-Prodanović je asistent na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, E-mail: danica.v@sezampro.rs

sa police.“ (Shapland i sar., 2006: 507). Upravo ovaj aspekt pruža restorativnoj pravdi snagu i kreativnost da utiče na promene u životima ljudi.

Međutim, kada je reč o krivičnopравnim predmetima ova „demokratska nepredvidivost“ restorativne pravde je ograničena, pre svega „normativnim idejama o pravdi samih učesnika restorativnog postupka“ (Shapland i sar., 2006: 507). Za razliku od drugih formi, restorativna pravda unutar sistema krivičnog pravosuđa se nalazi na drugačijoj sceni na kojoj su uloge žrtve i prestupnika unapred određene. Tradicionalno krivično pravosuđe je zaokupljeno procesnim pitanjima, utvrđivanjem činjeničnog stanja, odgovornosti, krivice, sankcionisanjem prekršioca zakona i prvenstveno je zainteresovano za dve kategorije učesnika: okrivljenog i svedoka. U ovoj podeli uloga zadatak žrtve je da prijavi krivično delo policiji, pruži dokaze tužilaštvu, svedoči na sudu, istakne imovinsko-pravni zahtev. Ovakvo krivično pravosuđe nije fokusirano na interese žrtve, njene potrebe, osećanja, stavove i očekivanja. S druge strane, žrtvu najčešće malo interesuje samo kršenje zakona, pa čak i sankcionisanje prestupnika, već je njen primarni interes ostvarivanje satisfakcije za pretrpljenu povredu, podrška i oporavak, nadoknada štete koja joj je naneta. Restorativna pravda sa svojim vrednostima i principima nastoji da uspostavi ravnotežu ova dva interesa – zaštita društva i društvenih vrednosti s jedne i zaštita prava i interesa žrtve s druge strane. Upravo ono što tradicionalna pravda, zasnovana na retributivnom pristupu, ne uspeva.

Procesi restorativne pravde se dugi niz godina primenjuju u zakonodavstvima širom Evrope, SAD, Kanade, Australije, Novog Zelanda u oblasti maloletničkog pravosuđa. Njihova primena je praktično rutinska za različite kategorije lakših i srednje teških krivičnih dela koje izvršavaju maloletnici: sitne krađe, lakše provalne krađe, dela iz oblasti saobraćaja, vršnjačko nasilje i sl. Jedno od osnovnih pitanja koje postavljaju zastupnici restorativne pravde je u kojoj meri ona može biti integrisana u sistem krivičnog pravosuđa, odnosno, kako Braithwaite navodi (Hudson, 2002: 618), u kojoj meri bi principe formalnog krivičnog pravosuđa trebalo inkorporirati u restorativnu pravdu? Cilj ovog rada je da ukaže na neke mogućnosti primene postupaka restorativne pravde unutar krivičnog pravosudnog sistema, što bi moglo poslužiti kao smernica za njenu širu implementaciju u domaćem krivičnom zakonodavstvu.

Restorativna i retributivna pravda

Rana shvatanja o ulozi restorativne pravde su uticala na njeno pozicioniranje kao alternative tradicionalnoj krivičnoj reakciji na prestupništvo, tzv. retributivnoj pravdi. Taj suprotstavljeni odnos i danas zagovaraju pojedini zastupnici restorativne pravde kako bi istakli njenu nadmoć u odnosu na retributivnu pravdu. Najčešće se navode sledeće razlike:

- (1) restorativna pravda je fokusirana na popravljanje štete prouzrokovane krivičnim delom, dok se retributivna pravda bavi kažnjavanjem za učinjeno krivično delo;
- (2) restorativnu pravdu karakteriše dijalog i pregovaranje između zainteresovanih strana, dok retributivna pravda podrazumeva neprijateljski odnos među njima;
- (3) restorativna pravda pretpostavlja da pojedinci i organizacije iz zajednice igraju aktivnu ulogu, dok u retributivnoj pravdi zajednicu zastupaju državni organi (Daly, 2002: 58).

Kathleen Daly ove suprotnosti opisuje kao jedan od mitova restorativne pravde; kao pojednostavljeno viđenje koje ima za cilj da sve elemente restorativne pravde prikaže kao dobre, dok se sve što je povezano sa retributivnom pravdom označava kao loše. Autorka smatra da suprotstavljene principe retribucije i reparacije treba dovesti u jednu ravan i posmatrati kao međusobno zavisne, pri čemu ukazuje na činjenicu da su retributivni elementi prisutni i u restorativnim procesima. Pošto se termini restorativna i retributivna često koriste kao metafore za dobru i lošu pravdu, autorka radije govori o „staroj“ i „novojoj“ pravdi. Pod „starom“ pravdom Daly podrazumeva pravosudnu praksu koja ne dopušta interakciju između žrtve i prestupnika, gde glavnu reč vode pravnici i drugi eksperti koji donose odluke. „Nova“ pravda obuhvata različite oblike prakse koja okuplja zajedno žrtve i prestupnike (i druge zainteresovane strane) u procesu u kome eksperti i laici zajedno donose odluke koje imaju za cilj popravljanje štete koja je krivičnim delom pričinjena žrtvi, prestupniku i drugim članovima zajednice (Daly, 2002: 61).

Radikalni zastupnici bilo koje od „suprotstavljenih“ strana smatraju da idealan krivičnopravni sistem treba da bude baziran na samo jednom tipu pravde, bez ikakvog mešanja elemenata dva koncepta. Većina autora/autorki, međutim, smatra da restorativnu pravdu ne treba posmatrati samo kao alternativu krivičnopravnom sistemu jer ona (još uvek) nema moć da zameni for-

malni krivičnopravni postupak. Liebmann navodi da u nekim zemljama, kao što su Austrija, Novi Zeland i Norveška, restorativna pravda ne predstavlja samo alternativu krivičnopravnom sistemu, već čini njegov sastavni deo. Ona predstavlja normu, a pravosudni sistem je tu kao opcija, ukoliko restorativni postupak ne može da se sprovede (Liebmann, 2007: 31).

Tony Marshall govori o konceptu „integrisane – celovite“ pravde prema kome restorativna pravda „u što većoj meri treba i može biti integrisana u pravni sistem kao komplementarni proces koji unapređuje kvalitet, efektivnost i efikasnost pravde u celini. Na taj način oba procesa podupiru jedan drugi na obostranu korist i razvijaju se u pravcu jedinstvenog sistema u kome zajednica i formalne institucije uzajamno saraduju“ (Marshall, 1999: 8). Sanja Čopić se, takođe, zalaže za shvatanje o kompatibilnosti ova dva oblika reagovanja na kriminalitet uz konstataciju da je „teško prihvatiti dihotomnu podelu na restorativni i retributivni sistem koji bi postojali nezavisno jedan od drugog“, posebno kada se ima u vidu da su u većini krivičnopravnih sistema u svetu različiti elementi restorativne pravde u „manjoj ili većoj meri integrisani u postojeći sistem državnog reagovanja na kriminalitet“ (Čopić, 2007: 30).

Pozicioniranje restorativne pravde u krivičnom zakonodavstvu

Pokret restorativne pravde ima značajne korene u abolicionističkom pokretu čiji zagovornici upućuju velike kritike praksi primene kazne zatvora. Iako se procesi restorativne pravde često predstavljaju kao alternativa zatvaranju, G. Johnstone naglašava da je „bilo malo uspeha u pokušaju da se oni primene kao alternativa kazne zatvora“ (Johnstone, 2007: 16). Postupci restorativne pravde se u praksi pretežno koriste u slučajevima u kojima se obično ne izriče kazna zatvora, iako postoje izvesni primeri da se na Novom Zelandu restorativni procesi koriste kao alternativa zatvaranju (Johnstone, 2007). Umećeniji predstavnici pokreta restorativne pravde ipak smatraju da bi zadatke restorativne pravde trebalo ograničiti na slučajeve lakših krivičnih dela, i to ne u funkciji alternativa kazne zatvora, već drugih nezatvorskih sankcija.

Restorativna pravda u krivičnim predmetima se primenjuje isključivo u slučajevima kada prestupnik prizna da je izvršio predmetno delo, prihvati odgovornost i izrazi spremnost za učestvovanje u restorativnom postupku. To svakako ne isključuje njegovu krivičnu odgovornost, jer restorativna pravda nema moć da zameni formalni krivičnopravni postupak. Stoga neki autori izra-

žavaju zabrinutost da primena restorativnih postupaka u krivičnim predmetima može narušiti procesna prava optuženog, dok s druge strane, snaga krivičnopravnog sistema može potkopati i promeniti ciljeve restorativne pravde.

U najvećem broju zakonodavstava u svetu ne postoje odredbe kojima se restorativna pravda pozicionira unutar sistema krivičnog pravosuđa. M. Liebmann navodi da se u krivičnom sistemu Engleske i Velsa restorativna pravda tretira kao „opciona dodatak u sistemu; nešto što se može pokušati, ali nije obavezno“ (Liebmann, 2007: 31). To je značajno u tom smislu što se smanjuje pritisak na žrtvu da uzme učešće u postupku, dok istovremeno i prestupnik ima mogućnost izbora. S druge strane, ovakav položaj ostavlja restorativnu pravdu po strani, kao sporednu aktivnost. Sherman i Strang takođe izveštavaju da se restorativna pravda u krivičnim predmetima u Engleskoj i Velsu koristi u različitim situacijama, ali gotovo u svim slučajevima kao *dodatak* krivičnom postupku, a ne kao *alternativa* (Sherman, Strang, 2007). U praksi se različite forme postupaka restorativne pravde često primenjuju nakon izricanja presude, u post-krivičnoj fazi, u okviru programa koje sprovode probacione službe. Programi u takvom obliku obuhvataju komunikaciju prestupnika sa žrtvom, neposredno ili pisanim putem, i predstavljaju deo postupka izvršenja krivične sankcije u zajednici. Od nedavno, programi restorativne pravde se mogu primenjivati i u fazi krivičnog postupka pre izricanja presude, nakon što se prestupnik izjasnio da priznaje krivicu. U tom slučaju sudija pri odmeravanju kazne može tretirati učešće prestupnika u restorativnom postupku kao olakšavajuću okolnost. Ukoliko žrtva nije voljna da učestvuje u restorativnom procesu, spremnost prestupnika sud takođe može smatrati olakšavajućom okolnošću, a u takvom slučaju je moguće i odvijanje procesa bez prisustva žrtve (*victim-absent conference*). Interesantno je da se procesi restorativne pravde u Engleskoj i Velsu, pogotovo u periodu od 2001. do 2005. godine, koriste i u slučajevima težih krivičnih dela (razbojništva i provalne krađe) koja izvršavaju prestupnici sa dužom kriminalnom istorijom. Primena restorativnih programa je u velikoj meri proširena i na krivična dela nasilja u porodici, iako se dugo vremena smatralo da se ona nalaze izvan domašaja restorativne pravde.¹ Pojedini autori i autorke, poput Julie Stubbs, međutim, upozoravaju da neke od karakteristika restorativne pravde koje se smatraju korisnim za žrtve ne mogu biti primenjene u slučajevima nasilja u porodici. Autorka navodi da uobičajena tvrdnja da žrtva može imati koristi od susreta sa

¹ U okrugu *Hampshire* restorativni program pod nazivom *Dove Project* obuhvati godišnje preko 600 slučajeva nasilja u porodici. Prema: Sherman, W. L., Strang, H. (2007)

prestupnikom, saznanja da se krivično delo neće ponoviti i da nema razloga da se plaši prestupnika nije primenljiva za žrtve nasilja u porodici. Priroda nasilja u porodici je takva da ono predstavlja „ispoljavanje moći i kontrole, periodično se ponavlja, može da eskalira tokom vremena i može imati dejstvo i na druge osobe osim primarne žrtve...” (Stubbs, 2007: 171).

Primena postupaka restorativne pravde se u najvećem broju zakonodavstava normativno uređuje kroz zakone koji regulišu krivični postupak. U Austriji je usvajanjem amandmana na Zakon o krivičnom postupku iz 1999. godine uveden „diverzioni paket mera” kojim se pruža diskreciono pravo tužiocu da ne pokrene postupak u slučajevima kada se postigne nagodba između žrtve i učinioca. Medijacija se može primeniti za krivična dela za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina (10 godina u slučaju maloletnika) (Miers, 2001: 7). Slično je u Francuskoj gde se medijacija žrtva-prestupnik sprovodi i u slučaju maloletnih i odraslih učinioca. Diverzioni efekat medijacije se može ostvariti samo u fazi pre pokretanja krivičnog postupka.

U krivičnom zakonodavstvu Nemačke postoji dvojaka struktura restorativnih mera. Prva kategorija se odnosi na medijaciju i kompenzaciju u kontekstu diverzije i primenjuje se u pretkrivičnoj fazi, dok se druga može primeniti i nakon što je podignuta formalna optužnica. U ovom drugom slučaju sudija je nadležan da predloži sprovođenje postupka nadoknade ili poravnanja uz saglasnost javnog tužioca da odustane od optužnice (Miers, 2001: 32-38). Medijacija se može primeniti za bilo koje krivično delo učinjeno protiv konkretne osobe, dok su isključena dela kao npr. zloupotreba droga, krivična dela u oblasti saobraćaja ili poreske utaje. Ukoliko se postupak medijacije uspešno sprovede i postigne sporazum o nadoknadi ili restituciji, sud to može smatrati olakšavajućom okolnošću pri odmeravanju kazne, a može okrivljenog i osloboditi kazne ukoliko je za krivično delo propisana kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna do 360 dnevnih iznosa.

Belgijski krivičnopravni sistem razlikuje tri oblika medijacije: policijska, penalna i medijacija u cilju obeštećenja. Policijska medijacija se primenjuje za lakša imovinska dela i lakša dela nasilja kako bi se postigao sporazum o finansijskoj ili materijalnoj nadoknadi. Medijacija u cilju obeštećenja (*mediation for redress*) se primenjuje za teža krivična dela, ne isključuje krivičnu odgovornost učinioca i ne podrazumeva automatsko skretanje postupka, već se tretira kao olakšavajuća okolnost. Penalna medijacija je institut koji stoji na raspolaganju tužiocu kao uslov za odustajanje od krivičnog gonjenja. On može obuhvatiti nadoknadu štete žrtvi ili reparaciju, upućivanje na program obuke ili medi-

cinski tretman i rad u javnom interesu. Skretanje postupka je moguće za sva krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do dve godine. Medijacija nije moguća ukoliko je okrivljeni već dobio sudski poziv, pojavio se pred sudom ili je zadržan u pritvoru (Miers, 2001: 12-13).

Izmenama zakona u Engleskoj i Velsu (*Criminal Justice Act 2003*) omogućeno je da se postupci restorativne pravde koriste i u svrhu skretanja krivičnog postupka (diverzija). Takva opcija postoji kao rezultat uspostavljanja instituta uslovne opomene (*conditional cautioning*) koja se može koristiti od strane tužioca kao alternativa pokretanja krivičnog postupka ukoliko je prestupnik priznao izvršenje krivičnog dela i ukoliko je saglasan da prihvati uslovnu opomenu. Za razliku od obične opomene, tužilac može odrediti prestupniku uslove koji, pored rehabilitacije i/ili restitucije, mogu obuhvatati i učestvovanje u restorativnom procesu. Restorativni proces može podrazumevati kontakt prestupnika sa žrtvom (neposredan ili indirektan), a može biti korišćen i u svrhu postizanja sporazuma o kompenzaciji, aktivnostima u cilju rehabilitacije prestupnika ili nekim od vidova reparacije štete. U tom slučaju, sporazum postaje osnova za određivanje uslova opomene, pri čemu tužilac ima obavezu da proceni u kojoj meri sporazum zadovoljava tri kriterijuma: (1) da je proporcionalan krivičnom delu, (2) realno dostižan u okviru određenog vremenskog perioda i (3) svrsishodan.²

Restorativni procesi u zatvorskom okruženju

U novije vreme u okviru pokreta restorativne pravde se vodi polemika o kontroverznoj ideji uključivanja restorativnih procesa u praksu izvršenja kazne zatvora. Većina autora smatra da je malo verovatno da će procesi restorativne pravde u neko dogledno vreme biti korišćeni kao alternativa kazni zatvora. Umesto toga, pokreću se kampanje i eksperimentiše sa primenom principa restorativne pravde u zatvorskim uslovima. G. Johnstone smatra da se uticaj restorativne pravde na praksu primene kazne zatvora može posmatrati dvojako. S jedne strane, ona dovodi u pitanje verovanje da „prekršiocu zaslužuju ispaštanje“, dok s druge strane sugeriše da zatvor treba reformisati kako bi poslužio restorativnim, a ne retributivnim ciljevima (Johnstone, 2007: 20). Ovaj autor deli restorativne procese koji se sprovode u zatvorskim uslovima prema

² Više o tome: The Crown Prosecution Service. <http://www.cps.gov.uk/Publications/others/conditionalcautioning04.html>.

njihovom delovanju na izvršenje kazne zatvora. Na jednom kraju se nalaze projekti čiji je cilj podizanje svesti prestupnika o šteti koju je naneo krivičnim delom i obavezi da se u budućnosti uzdrži od vršenja krivičnih dela (unutar zatvora i nakon otpuštanja), ali bez težnje da takav projekat donese značajnije promene u zatvorskom sistemu. Jedan od takvih primera je projekat u Minesoti (*Minnesota State Department of Corrections*), koji ima za cilj da se prestupnik podstakne da napiše pismo izvinjenja žrtvi.

Na drugom kraju se nalaze projekti koji na bazi principa restorativne pravde služe kao smernice za reformu zatvorskog sistema – dakle, kojima je glavni cilj stvaranje tzv. restorativnih zatvora (Johnstone, 2007). Jedan projekat ovakvog tipa, *Restorative Prison Project*, sproveden je na severoistoku Engleske od 2000-2004. godine kako bi se predstavio model zatvaranja koji je potpuno suprotan savremenom trendu izgradnje tehnološki modernih građevina za „skladištenje prestupnika bez ikakvog socijalnog, etičkog i svrsishodnog sadržaja“ (Stern, 2005). U tekstu pod nazivom *Prisons and their communities*, Vivien Stern je opisala ambicioznu ideju primene restorativne pravde u cilju transformisanja zatvora u sasvim drugačiju ustanovu čija svrha neće biti kažnjavanje, već pripremanje zatvorenika za život u zajednici. Projekat je imao četiri osnovna elementa:

- povezivanje zatvora sa lokalnom zajednicom,
- podsticanje prestupnika da obavljaju poslove od opšteg značaja,
- jačanje svesti prestupnika o negativnim efektima kriminala na žrtve,
- izgradnja alternativnog modela rešavanja konflikata u zatvoru (Coyle, 2008).

Jedan od najznačajnijih rezultata projekta je velika rekonstrukcija parka u centru Midsbroa, koji su u potpunosti obnovili zatvorenici svojim dobrovoljnim radom. Ovaj projekat, poznat pod nazivom *Albert Park project* je imao velikog odjeka u javnosti, a rezultati njegove evaluacije su pokazali visok stepen zadovoljstva i prestupnika koji su u njemu učestvovali i predstavnika lokalne zajednice (Coyle, 2008).

Drugi autori, poput Guidoni-ja su skeptični u pogledu mogućnosti integrisanja principa restorativne pravde u institucije kao što je zatvor. Kao učesnik sličnog projekta u torinskom zatvoru *Le Vallette*, on izražava bojazan da je „veoma teško pomiriti principe i praksu restorativne pravde sa zahtevima totalne institucije“ (Guidoni, 2003: 65). Iako ne isključuje mogućnost da restorativna pravda može imati pozitivan uticaj na „stvaranje humanijih i demokratskih uslova u zatvoru, razvoj bliskijih odnosa sa spoljnom zajednicom i

stvaranje uslova za promenu života prestupnika“, Guidoni smatra da „restorativna pravda ne može promeniti karakteristike totalne institucije bez rizika da bude uvučena u zatvorsku ideologiju kažnjavanja“ (Guidoni, 2003: 66). Umesto toga, autor predlaže manje ambiciozan cilj restorativne pravde – alternativa zatvoru, a ne njegova reforma.

Zaključak

Restorativna pravda, kao relativno nov koncept još uvek traga za svojim mestom u krivičnompravnom sistemu. Reč je o ideji koja u središte interesovanja postavlja žrtvu, što zagovornici tradicionalnog krivičnog pravosuđa doživljavaju kao „okretanje celog sistema naglavačke“. Drugi problem predstavlja činjenica da svaki učesnik restorativnog postupka ima sopstveno viđenje pravičnosti i polazi sa subjektivnog stanovišta. Umereni zagovornici restorativne pravde zastupaju stanovište da restorativne procese ne treba posmatrati kao alternativu formalnom krivičnom postupku, već težiti stvaranju sistema koji će integrisati vrednosti oba koncepta u cilju unapređenja kvaliteta i efektivnost pravde u celini.

Većina restorativnih postupaka (najčešće medijacija) obuhvaćenih krivičnompravnom legislativom ima diverzioni karakter, što znači da se primenjuje u cilju skretanja sa formalne procedure u fazi pre pokretanja ili tokom krivičnog postupka. Odluka o odustajanju od krivičnog gonjenja je diskreciono pravo tužioca, odnosno sudije, koji procenjuju da li postoje zakonski preduslovi za sprovođenje postupka medijacije. Restorativna pravda još uvek nema moć da zameni krivični postupak, ali se njene „ambicije“ ne završavaju na prostom preusmeravanju slučajeva koje krivično pravosuđe označi minornim ili manje društveno opasnim. U praksi postoji relativno malo iskustava sa primenom restorativnih procesa u okviru sistema krivičnog pravosuđa za odrasle prestupnike, i ona se prvenstveno odnose na slučajeve lakših krivičnih dela. Međutim, u pojedinim zakonodavstvima je primetna tendencija da se restorativnim postupcima obuhvate i teža krivična dela (razbojništva, provalne krađe, krivična dela sa elementima nasilja). Postoje i inicijative da elementi restorativne pravde pronađu mesto i u fazi izvršenja krivičnih sankcija, uz radikalne ideje o transformisanju zatvora.

Restorativna pravda pronalazi svoje mesto i u našem krivičnom zakonodavstvu zahvaljujući reformama kojima se u određenoj meri poboljšava položaj žrtve i pružaju mogućnosti za njeno aktivnije učešće u krivičnom postupku

(O tome više videti: Nikolić-Ristanović, Ćopić, 2006; Stevanović, 2006; Mrvić-Petrović, 2006). Krajem 2010. godine očekuje se i usvajanje novog Zakona o medijaciji, koji bi trebalo da stvori preduslove za širu primenu medijacije u krivičnim predmetima izvan formalnog krivičnog postupka. Trenutna situacija je takva da, kao što mnogi primećuju, u našoj zemlji još uvek ima „više medijatora nego medijacije“ (Nedić, 2009). Postupci restorativne pravde u krivičnim predmetima bi mogli naći veću primenu u domaćem zakonodavstvu, ali je pored zakonske regulative neophodno uložiti napor u cilju edukovanja stručnjaka (sudija, tužilaca, advokata...) kao i pravovremenog informisanja strana u sukobu o prednostima rešavanja sukoba izvan krivičnog postupka. Smatram da bi, kao što upozoravaju pojedini autori i autorke, ipak trebalo biti veoma obazriv prilikom selekcije slučajeva koji će biti obuhvaćeni restorativnim procesima. Pojedina krivična dela, kao što su nasilje u porodici i rodno nasilje, zahtevaju veoma delikatan pristup, pri čemu je ključni element „interakcija između učesnika u bezbednom okruženju“ (Shapland i sar., 2006: 522).

Restorativna pravda nudi velike mogućnosti, a sama ideja „vraćanja konflikta njegovim vlasnicima“ (Christie, 1977) nailazi na sve manji otpor zagovornika formalne krivičnopravne reakcije. Međutim, pitanje hoće li restorativna pravda, kao što kaže B. Hudson (2002), ostati samo „pravda na marginama“ ili će ući u glavne tokove krivičnog prava, i dalje ostaje otvoreno.

Literatura

Braithwaite, J. (2002) *Restorative Justice and Responsive Regulation*. New York: Oxford University Press.

Christie, N. (1977) Conflicts as property. *The British Journal of Criminology*, 17(1), str. 1-15.

Coyle, A. (2008) Understanding prisons. International Centre for Prison Studies, http://www.rethinking.org.nz/images/newsletter%20PDF/Issue%2038/Coyle_Understanding_Prisons.pdf, Sajt u pristupljeno: 15.07.2009. godine.

Ćopić, S. (2007) Pojam i osnovni principi restorativne pravde. *Temida*, 1, str. 25-35.

Daly, K. (2002) Restorative justice: The real story. *Punishment & Society*, 4(1), str. 55-79.

Guidoni, O. (2003) The ambivalences of restorative justice: Some reflections on an Italian prison project. *Contemporary Justice Review*, 6(1), str. 55-68.

Hudson, B. (2002) Restorative justice and gendered violence. Diversion or effective justice? *British Journal of Criminology*, 42(3), str. 616-634.

- Johnstone, G. (2007) Restorative justice and the practice of imprisonment. *Prison Service Journal*, 174, str. 15-20.
- Liebmann, M. (2007) *Restorative justice: How it works*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Marshall, T. (1999) *Restorative justice: An overview. A report by the Home Office*. London: Research Development and Statistics Directorate, <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ-resjus.pdf>, Sajt u pristupljeno: 20.05.2009. godine.
- Miers, D. (2001) *An international review of restorative justice*. Crime reduction research paper 10. London: Home Office.
- Mrvić-Petrović, N. (2006) Alternativne sankcije i novo zakonodavstvo Republike Srbije. *Temida*, 1, str. 55-59.
- Nedić, B. (2009) Put ka pravdi: Strategija razvoja i primene medijacije u Srbiji. U: *Pravda u tranziciji*, on-line izdanje, <http://www.pravdautranziciji.com/pages/article.php?id=2169>, Sajt u pristupljeno: 15.10.2010.
- Nikolić-Ristanović, V., Čopić, S. (2006) Položaj žrtve u Srbiji: klasični krivični postupak i mogućnosti restorativne pravde. *Temida*, 1, str. 67-75.
- Shapland, J., Atkinson, A., Atkinson, H., Colledge, E., Dignan, J., Howes, M., Johnstone, J., Robinson, G., Sorsby, A. (2006) Situating restorative justice within criminal justice. *Theoretical Criminology*, 10(4), str. 505-532.
- Sherman, W.L., Strang, H. (2007) *Restorative justice: the evidence*. London: The Smith Institute.
- Stern, V. (2005). *Prisons and their communities: Testing a new approach. An account of the restorative prison project 2000-2004*. London: International Centre for Prison Studies. Kings College London.
- Stevanović, I. (2006) Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svetlu reintegracije izvršilaca i osnaživanja žrtava). *Temida*, 1, str. 61-66.
- Stubbs, J. (2007) Beyond apology? Domestic violence and critical questions for restorative justice. *Criminology and criminal justice*, 7(2), str. 169-187.
- The Crown Prosecution Service. <http://www.cps.gov.uk/Publications/others/conditionalcautioning04.html>, Sajt u pristupljeno: 10.07.2010. godine.

Restorative justice within the criminal justice system

Positioning of restorative justice within the criminal justice system is one of the current questions preoccupying theorists and practitioners in the field. During decades restorative justice processes have been predominantly used within juvenile justice systems for dealing with minor offences committed by juveniles. Number of jurisdictions in Europe, USA, Canada, Australia have criminal codifications containing provisions that enable use of restorative justice processes in aim of diversion. Recent initiatives create possibility of applying restorative procedure in cases of serious crimes committed by adult offenders. This article reviews theoretical discussions and practical issues relating the scope and tasks of restorative justice within criminal justice, which may contribute to the development and use of restorative processes in our criminal justice system.

Key words: restorative justice, criminal justice.